

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 373.3/.5.043.2-056.2/.3]:78

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-3-4>**Олександр СОЛДАТЕНКО,***orcid.org/0000-0001-7400-2779*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мистецьких дисциплінНаціонального університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) *ssanya2012@ukr.net***СПІЛЬНІ НАВИЧКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬО-
МИСТЕЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
ТА МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті розглянуті питання інклюзії в мистецькій освіті та соціокультурній діяльності, що в останні роки набули значної уваги в усьому світі. Враховуючи наслідки російської воєнної агресії в Україні, автор наголошує на виокремленні трьох основних інклюзивних груп дорослих і дітей: соціальної, осіб з інвалідністю, людей з «синдромом війни». У статті підкреслюється, що інклюзія у закладах загальної середньої освіти, позашкільної загальної середньої освіти та установах культури базується на принципах доступності, різноманітності, справедливості та співпраці. На думку автора це сприяє творчості, самовираженню, емпатії, різноманітності, співпраці, командній роботі серед учнів та відвідувачів і забезпечує рівний доступ всіх до мистецької освіти та соціокультурної діяльності. Метою статті є обґрунтування необхідності володіння вчителями музичного мистецтва та менеджерами соціокультурної діяльності низкою спільних навичок для створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища в закладах освіти і культури. Автор обґрунтовує важливість набуття саме таких навичок, як: комунікативність, культурна компетентність, гнучкість, здатність до адаптації, креативність, емпатія та лідерство, що потребує постійного професійного розвитку та рефлексії. На думку автора, володіння цими навичками фахівцями музичного мистецтва та соціально-культурної діяльності допоможе більш ефективній їх співпраці у сфері освіти, культури і мистецтва для створення освітньо-мистецького середовища, що визнає різноманітність і сприяє інклюзивності у всіх сферах життя. У статті акцентується увага на необхідності ефективного спілкування та тісної співпраці між вчителями, менеджерами, родинами та громадами для підтримки академічного, соціального, творчого та емоційного розвитку громадян, що гарантує залучення всіх дітей і дорослих до культурно-мистецької діяльності.

Ключові слова: інклюзивне середовище, мистецька освіта, музика, соціокультурна діяльність, комунікативність, культурна компетентність, креативність, емпатія, лідерство.

Oleksandr SOLDATENKO,*orcid.org/0000-0001-7400-2779*

Candidate of Pedagogic Sciences,

Associate Professor at the Department of Art Disciplines

T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"

(Chernihiv, Ukraine) *ssanya2012@ukr.net***COMMON SKILLS OF ORGANIZING AN INCLUSIVE EDUCATIONAL
AND ARTISTIC ENVIRONMENT FOR TEACHERS OF MUSICAL ART
AND MANAGERS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES**

The article discusses issues of inclusion in art education and socio-cultural activities that have gained significant attention worldwide in recent years. Considering the consequences of Russian military aggression in Ukraine, the author emphasizes the identification of three main inclusive groups of adults and children: the socially disadvantaged, individuals with disabilities, and people with "war syndrome." The article underscores that inclusion in general secondary education institutions, extracurricular general secondary education, and cultural institutions is based on the principles of accessibility, diversity, fairness and collaboration. According to the author, this fosters creativity, self-expression, empathy, diversity, collaboration, and teamwork among students and visitors, ensuring equal access for all to art education and socio-cultural activities. The purpose of the article is to substantiate the need for music teachers and socio-cultural activity managers to possess a set of shared skills to create an inclusive educational and artistic environment in educational and cultural institutions. The author argues for the importance of acquiring skills such as communication,

cultural competence, flexibility, adaptability, creativity, empathy, and leadership, which require continuous professional development and reflection. In the author's opinion, possessing these skills will facilitate more effective collaboration among music and socio-cultural professionals in the fields of education, culture, and art, creating an educational and artistic environment that recognizes diversity and promotes inclusivity in all areas of life. The article emphasizes the importance of effective communication and close collaboration between teachers, managers, families, and communities to support the academic, social, creative, and emotional development of citizens, ensuring the involvement of all children and adults in cultural and artistic activities.

Key words: *inclusive environment, art education, music, socio-cultural activities, communication, cultural competence, creativity, empathy, leadership.*

Постановка проблеми. В останні роки питання інклюзії в мистецькій освіті та соціокультурній діяльності набули значної уваги як в Україні, так і в усьому світі. І це не дивно, адже інклюзивне середовище, відіграючи важливу роль у формуванні сучасного суспільства, є місцем, де кожна людина, незалежно від свого віку, релігії, культури, статі, національності та інвалідності, має можливість розвиватися і брати участь у всіх сферах життя.

Музична освіта і соціокультурна діяльність надають учням та відвідувачам можливість культурного розвитку, мистецької самореалізації через навчання, дослідження різних культур, участі у музичних і соціокультурних заходах, однак важливо щоб цей процес був інклюзивним і доступним для всіх.

Погоджуючись з А. Поліхроніді, необхідно констатувати, що «інклюзивна освіта як педагогічний феномен передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої всі діти, незалежно від їхніх фізичних, психічних та інших особливостей розвитку, включені до загальної системи освіти й навчаються разом з іншими однолітками (при цьому в освітніх організаціях здійснюється облік їхніх особливих освітніх потреб, надається специфічна педагогічна підтримка й корекційна допомога)» (Поліхроніді, 2021: 16).

Мистецька освіта є важливим аспектом інклюзії у закладах загальної та позашкільної загальної середньої освіти. Вона охоплює різні форми художнього вираження, включаючи образотворче мистецтво, музику, танець, театр, літературу і відіграє вирішальну роль у вихованні творчості, критичного мислення, культурного розуміння та особистому розвитку учнів.

Робота вчителів музичного мистецтва з організації інклюзивного освітньо-мистецького середовища передбачає вирішення питань різноманітності і справедливого доступу. Їм потрібно сприяти різноманітності в представленні митців, форм мистецтва та культурних проєктів у навчальних програмах і навчально-методичних матеріалах. Це передбачає додавання різноманітних теоретичних досліджень, практичного досвіду та культур-

ної спадщини в навчальні програми, що сприяє усвідомленню та розумінню різних культурних, соціальних та історичних контекстів. Вчителі музичного мистецтва також повинні забезпечити справедливий доступ всіх до мистецької освіти, особливо учнів із обмеженими можливостями, із спільнот з низьким рівнем доходу або різного мовного чи культурного походження. Це включає надання відповідних приміщень, ресурсів і допоміжних послуг, щоб гарантувати, що всі учні зможуть повноцінно брати участь у програмах мистецької освіти.

Культурні установи – це місця, де люди збираються, щоб проводити своє дозвілля, спілкуватися, досліджувати та цінувати мистецтво, історію і культурну спадщину. Створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища в закладах культури є особливо важливим через його значну роль у формуванні культурного ландшафту нашого суспільства. Проте історично склалося так, що культурні заклади не завжди були інклюзивними, оскільки існує багато бар'єрів, зокрема, фізичних, сенсорних, когнітивних, мовних та економічних, що інколи перешкоджають участі певних груп населення у соціокультурній діяльності.

Робота менеджерів соціокультурної діяльності з організації інклюзивного освітньо-мистецького середовища в закладах культури має важливе значення для забезпечення рівного доступу кожного відвідувача до всіх ресурсів і можливостей. Це передбачає визнання й усунення будь-яких існуючих бар'єрів, сприяння різноманітності та інклюзивності, надання ресурсів і підтримки особам з різними потребами, створення середовища поваги та прийняття, а також залучення спільноти до творчості.

Мистецтво, будучи яскравим засобом вираження різних думок, культур та ідентичності людей, може кинути виклик суспільним нормам, розвинути критичне мислення, співпереживання та порозуміння. Мистецтво, будучи також соціальною діяльністю, передбачає обмін ідеями і спільну роботу над груповими культурними проєктами. Саме тому вчителі музичного мистецтва та менеджери соціокультурної діяльності повинні

сприяти культурній співпраці, командній роботі та інклюзивності в закладах освіти і культури, що вимагає від них володіння низкою спільних навичок для ефективної роботи.

Аналіз досліджень. Багато вчених і дослідників як в Україні так і за кордоном вивчали вплив музичної освіти та соціально-культурної діяльності на створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища.

Ось кілька прикладів світових вчених, чії праці допомогли сформуванню сфери музичної освіти та управління соціокультурними подіями, а також надали цінну інформацію про те, як музика може сприяти інклюзії, соціальним змінам і культурному розумінню.

Є. Коста-Джіомі, досліджувала вплив музичної освіти на розвиток соціальних навичок і міжкультурної компетентності (Costa-Giomi, 2012); Ю. Парк, акцентував увагу на ролі музичної освіти в сприянні культурної обізнаності та взаєморозумінню (Park, 2017); Дж. Нцеме, свої дослідження зосередив на ролі музичної освіти в просуванні соціальної справедливості та інклюзивності (Ntseme, 2019); Ш. Вудворд, досліджувала перетин музичної освіти та культурного розмаїття (Woodward, 2017); К. Абріл, присвятив свою працю ролі музичної освіти в просуванні культурного взаєморозуміння та соціальної справедливості; Л. Кустодеро, зосередила дослідження на ролі музичної освіти в соціально-емоційному навчанні та розвитку емпатії; П. Кемпбелл, висвітлювала роль музики в сприянні міжкультурному взаєморозумінню та соціальній справедливості; Г. Сміт, наголошував в своїх працях на ролі музики в просуванні соціальних змін та інклюзії (Smith, 2014); Р. Фінк, свої дослідження зосередив на зв'язку між музикою та соціальною ідентичністю, включаючи питання, пов'язані з расою та етнічністю.

В Україні багато науковців зробили внесок у розробку ефективних стратегій для сприяння інклюзивності і соціальних змін у галузі музичної освіти та соціокультурної діяльності.

Обґрунтування загальних тенденцій і прогнозування підходів щодо розв'язання проблематики інклюзії та інклюзивної освіти здійснили: С. Альохіна, В. Бондар, М. Братко, О. Будник, О. Главацька, Н. Горішна, Д. Завітренко, Т. Бут, А. Колупаєва, О. Кузьміна, М. Малофеев, Ю. Найда, Н. Софій, Г. Слезанська, О. Сунцова, З. Шевців та ін..

Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, у тому числі в умовах інклюзивної освіти, відображено в

працях Е. Абдулліна, Л. Арчажникової, А. Козир, А. Линенко, О. Олексюк, Г. Падалки, А. Поліхроніди, О. Ребрової, О. Ростовського, О. Рудницької та ін. (Поліхроніди, 2021).

Питання професійної підготовки менеджерів соціокультурної діяльності розглядались у працях: І. Анненкової, О. Бойко, Л. Влодарскої-Золи, О. Виханського, В. Горланчук, І. Дараховського, І. Драча, П. Друкера, Л. Гончар, А. Зобова, О. Ельбрехта, О. Набоки, Е. Печерської, Т. Павлий, С. Самигіна, Л. Столяренко, В. Стрельнікова, І. Черноіванова та ін. (Гончар, 2021).

Публікації цих та інших науковців дають цінну інформацію, пропонують практичні поради та теоретичні основи у вивченні питань інклюзії у музичній освіті та соціокультурній сфері у сучасному суспільстві.

Натомість питання аналізу спільних для вчителів музичного мистецтва та менеджерів соціокультурної діяльності навичок, якими вони повинні володіти для створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища залишились поза увагою науковців.

Метою статті є обґрунтування необхідності володіння вчителями музичного мистецтва та менеджерами соціокультурної діяльності низкою спільних навичок для створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища в закладах освіти і культури.

Виклад основного матеріалу. Заклади освіти та культури в Україні вважають своїм першочерговим завданням створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища, де всі діти і дорослі відчувають гостинність, підтримку та мають широкі можливості розвиватися в академічному, творчому та особистому плані.

«Враховуючи сучасний стан розвитку суспільства у світі та наслідки російської воєнної агресії в Україні зокрема, необхідно констатувати швидкі темпи зростання кількості людей, які потребують соціальної та спеціальної допомоги» (Белоусова, 2021: 54). У зв'язку з цим, Н. Белоусова запропонувала авторську типізацію трьох інклюзивних груп:

1. Соціальна – представники соціальної групи, які потребують корекції поведінки у напрямі взаємодії з іншими людьми та виконувати соціальні ролі (колишні ув'язнені, випускники інтернатних установ, літні й старі самотні, асоціальні сім'ї, бездомні, бездоглядні діти і т. д.).

2. Особи з інвалідністю – інваліди різного віку, ступенів інвалідності, видів інвалідності та нозологій (усього 132 нозології зареєстровано в переліку нозологій інвалідності в Україні).

3. Люди з «синдромом війни» – військовослужбовці, мирне населення (дорослі та діти), що

перебувало (перебуває) в зоні військових дій (конфліктів) та зазнали значних моральних, психологічних чи фізичних порушень (змін у загальному стані) (Белоусова, 2020; Белоусова, 2018).

Погоджуючись з Н. Белоусовою, ми вважаємо, що саме ці інклюзивні групи необхідно враховувати вчителям музичного мистецтва і менеджерам соціокультурної діяльності при створенні інклюзивного освітньо-мистецького середовища в закладах освіти і культури.

Однією з ключових причин, чому вчителі музичного мистецтва та менеджери соціокультурної діяльності мають володіти спільними навичками створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища, є необхідність організації безпечного простору для дорослих і дітей, де вони зможуть вільно виражати свої думки, емоції, особистість, досліджувати власну культурну спадщину та ідентичність через творчість і де наголошується на важливості різноманітності в мистецтві та репрезентації різних культур, рас, статі, здібностей. Це може допомогти учням чи відвідувачам розвинути почуття причетності, самоідентифікації та впевненості в собі, розширити світогляд та розуміння світу, цінувати різноманітність, а також сприяти інклюзивності та повазі до інших.

Ще однією вагомою причиною є необхідність забезпечення рівного доступу всіх дітей і дорослих незалежно від їхніх здібностей, походження чи особистості до мистецької освіти та діяльності закладів культури.

Саме вчителі музичного мистецтва та менеджери соціокультурної діяльності відіграють важливу роль у створенні в закладах освіти і культури інклюзивного освітньо-мистецького середовища, де вітається та цінується різноманітність. Це вимагає від них володіння низкою певних спільних навичок для його організації та ефективного функціонування.

Перш за все, вчителі музичного мистецтва як і менеджери соціокультурної діяльності повинні володіти навичками спілкування. Здатність ефективно спілкуватися з людьми різного походження є важливою так, як дозволяє зрозуміти потреби своїх учнів або відвідувачів, чітко передати їхні очікування і цілі та допомагає будувати довірчі стосунки і створювати культуру привітності, прийняття та поваги, що є важливим для функціонування безпечного й сприятливого інклюзивного середовища. Ефективне спілкування гарантує, що всі діти і дорослі відчувають себе цінними та залученими до культурно-мистецької діяльності. Вчителі музичного мистецтва і менеджери соціо-

культурної діяльності повинні вміти слухати і розуміти потреби своїх учнів або відвідувачів, бути в змозі передати свої очікування й цілі в чіткій і стислій формі та створити атмосферу довіри, приналежності і мотивації, що призведе до більшого залучення й участі.

Інклюзивна мистецька освіта та соціокультурна діяльність передбачає також співпрацю між вчителями, менеджерами, родинами та громадами для підтримки академічного, соціального, творчого та емоційного розвитку громадян. Вчителі музичного мистецтва і менеджери соціокультурної діяльності повинні вміти залучати сім'ї й громади як партнерів у процес освіти та дозвілля, налагоджувати відкриті лінії спілкування з родинами, залучати їх до прийняття рішень щодо навчальних програми, матеріалів і стратегій розвитку.

Ще однією важливою навичкою для створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища, що поважає та вшановує різноманітність – культурна компетентність. І вчителі музичного мистецтва і менеджери соціокультурної діяльності повинні розуміти різні світові культури, місцеві традиції, звичаї і вміти включати їх елементи у свою діяльність, щоб забезпечити збагачення світогляду кожного учня або відвідувача. Крім того, вони повинні орієнтуватись у культурному походженні, традиціях громад своїх учнів або відвідувачів і включити це в навчальні програми чи робочі плани.

Інклюзія у мистецькій освіті та соціокультурній діяльності також передбачає визнання й пристосування до різноманітних потреб, здібностей, стилів навчання та дозвілля всіх дітей і дорослих. Тому вчителі музичного мистецтва як і менеджери соціокультурної діяльності повинні володіти гнучкістю і адаптивністю для гарантування, що їх робота є ефективною і доступною для кожного. Вони повинні вміти адаптувати свої стилі викладання в закладах загальної та позашкільної загальної середньої освіти, форми і методи організації мистецьких заходів відповідно до різних потреб навчання та культурного походження учнів або відвідувачів. Вчителі музичного мистецтва і менеджери соціокультурної діяльності повинні вміти диференціювати свою діяльність, щоб задовольнити різноманітні потреби та уподобання людей, у тому числі з обмеженими можливостями, або тих, хто вивчає іноземну мову. Це може включати модифікацію мистецьких матеріалів, надання додаткової підтримки, пропонування альтернативних форм співпраці або використання інклюзивних навчальних чи дозвіллевих страте-

гій, що дозволяють застосовувати різні способи вираження.

Креативність необхідна для створення привабливого інклюзивного освітньо-мистецького середовища і являється ще однією важливою спільною навичкою для вчителів музичного мистецтва та менеджерів соціокультурної діяльності. Вони повинні вміти розробляти та впроваджувати творчі підходи для залучення своїх учнів або відвідувачів до співпраці. Ця творчість також може допомогти подолати культурні бар'єри та надати людям нові, захоплюючі можливості дослідження і реалізації своїх мистецьких інтересів.

Мистецтво виховує співчуття та порозуміння, показує різні точки зору, емоції та досвід за допомогою художнього вираження, тому емпатія також є важливою спільною навичкою для вчителів музичного мистецтва та менеджерів соціокультурної діяльності. Вони повинні розуміти виклики і бар'єри, з якими можуть зіткнутися їхні учні або відвідувачі та прагнути створити інклюзивне середовище вільне від стереотипів і дискримінації, що дозволить надавати підтримку, керівництво та допомогу людям у подоланні всіх перешкод у досягненні своїх цілей. Вони мають заздалегідь усунути всі стереотипи в навчальній програмі чи організаційно-розпорядчих документах та всіляко інклюзивно презентувати різні культури, стать, раси, здібності на заняттях чи у дозвіллевій діяльності. Вчителі музичного мистецтва, як і менеджери соціокультурної діяльності, повинні вміти проводити диспути, воркшопи, мистецькі заходи, що сприяють емпатії, повазі, відкритості, активному слуханню та розумінню різноманітних точок зору. Вони повинні заохочувати дітей і дорослих брати участь у різних мистецьких, соціальних, культурних івент-проектах для розвинення емпатії, співчуття та почуття соціальної відповідальності, що є важливим для інклюзії і просування позитивних соціальних змін.

Також і вчителі музичного мистецтва і менеджери соціокультурної діяльності повинні володіти лідерськими навичками. Вони повинні надихати та мотивувати своїх учнів або відвідувачів на розкриття їх творчого потенціалу. Лідерство також передбачає створення безпечного та сприятливого

середовища, де люди можуть вільно висловлюватись і не боятися осуду.

Набуття навичок створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища вимагає від вчителів музичного мистецтва і менеджерів соціокультурної діяльності постійного професійного розвитку та рефлексії. Вони повинні критично аналізувати свою практику викладання або організації заходів, навчальну програму та робочі плани, щоб визначати будь-які сфери, що можуть потребувати вдосконалення з точки зору інклюзивності. Регулярна саморефлексія, активна комунікація з колегами, постійне ознайомлення з сучасними дослідженнями і передовим досвідом інклюзивної мистецької освіти та соціокультурної діяльності можуть допомогти їм своєчасно вдосконалюватись і створювати більш інклюзивне освітньо-мистецьке середовище в закладах загальної та позашкільної загальної середньої освіти і культури.

Висновки. Підсумовуючи необхідно зазначити, що інклюзія вимагає від закладів освіти і культури пам'ятати про різноманітність своєї аудиторії та вживати заходів для того, щоб кожен учень або відвідувач почувався бажаним і цінним. Застосовуючи принципи доступності, різноманітності, справедливості та співпраці, заклади загальної та позашкільної середньої освіти і культури можуть створювати середовище, де всі люди відчують, що їх цінують, поважають і допомагають брати повну участь у культурному житті.

Створення інклюзивного освітньо-мистецького середовища в мистецькій освіті і соціокультурній сфері має важливе значення для сприяння різноманітності, справедливості та включеності в суспільство дорослих і дітей. Це дуже важливе завдання вимагає від вчителів музичного мистецтва та менеджерів соціокультурної діяльності володіння низкою спільних навичок, що включають комунікативність, культурну компетентність, гнучкість і здатність до адаптації, креативність, емпатію та лідерство. Маючи ці навички, вони можуть створювати середовище, що сприяє творчості, самовираженню, емпатії, різноманітності, інклюзивності, співпраці, командній роботі серед учнів або відвідувачів і забезпечує рівний доступ всіх до мистецької освіти та соціокультурної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белоусова Н. В. Інклюзивний туризм у системі реабілітаційної географії: від теорії до практики: монографія. Київ, 2018. 346 с.
2. Белоусова Н. В. Проблеми кадрового забезпечення туристичних агенцій України для роботи з інклюзивними туристами. *«Міський туризм: реалії, виклики, перспективи»*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27.03.2020 р.): Тези доповідей. Київ, 2020. С. 78–82.

3. Белоусова Н. В. Развитие инклюзивного туризма в регионах Украины: социально-экономический концепт: Доктор экономических наук Киев, 2021. 543 с.
4. Гончар Л. В. Теоретичні і методичні засади формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету: автореф. дис. ... док. пед. Слов'янськ, 2021. 42 с.
5. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі: колективна монографія / О. Главацька, Н. Горішна, Г. Слозанська та ін. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2022. 326 с.
6. Повалій Т. Л. Соціальне партнерство та професійні комунікації в роботі менеджера соціокультурної діяльності: навчальний посібник / Т. Л. Повалій, О. П. Бойко. Суми : Сумський державний університет, 2021. 241 с.
7. Поліхроніді А. Г. Специфіка професійної діяльності вчителя музики в умовах інклюзивної освіти. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2016. № 8 (139). С. 111–114.
8. Поліхроніді А. Г. Змістові та процесуальні складові підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020. VIII (94), Issue : 236. С. 60–64.
9. Поліхроніді А. Г. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. Одеса, 2021. 26 с.
10. Поліхроніді А. Г. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. *Наука і освіта*. Одеса, 2016. № 6. С. 82–85.
11. Costa-Giomi, E. (2012). Music education for cultural diversity: A framework for research and practice. *International Journal of Music Education*, 30(4), 312–323.
12. Ntseme, G. N. (2019). Music education for social justice in South Africa: A narrative inquiry of teachers' practices. *British Journal of Music Education*, 36(1), 51–65.
13. Park, E. (2017). Music teacher education for cultural diversity in South Korea. *British Journal of Music Education*, 34(2), 221–233.
14. Smith, G. D. (2014). *Music as social life: The politics of participation*. Ashgate Publishing, Ltd.
15. Woodward, S. (2017). Decolonizing music education: Colonial legacies, resistance and (re) invention. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 16(3), 36–60.

REFERENCES

1. Bielousova N. V. Inkluzivnyi turizm u systemi reabilitatsiinoi heohrafii: vid teorii do praktyky [Inclusive tourism in the system of rehabilitation geography: from theory to practice] Monograph. Kyiv, 2018. 346 p. [in Ukrainian].
2. Bielousova N. V. Problemy kadrovoho zabezpechennia turystychnykh ahentsii Ukrainy dlia roboty z inkluzyvnymy turystamy. "Miskyi turizm: realii, vyklyky, perspektyvy" [Problems of staffing of tourist agencies of Ukraine to work with inclusive tourists. "Urban tourism: realities, challenges, prospects". Materials of the International Scientific and Practical Conference] (Kyiv, March 27, 2020): Abstracts of reports. Kyiv, 2020. p. 78–82 [in Ukrainian].
3. Bielousova N. V. Rozvytok inkluzyvnoho turyzmu v rehionakh Ukrainy: sotsialno-ekonomichni kontsept [Development of inclusive tourism in the regions of Ukraine: socio-economic concept] Kyiv, 543 [in Ukrainian].
4. Honchar L. V. Teoretychni i metodychni zasady formuvannia kultury profesiinoi diialnosti maibutnikh menedzheriv v osvithomu seredovyshchi universytetu [Theoretical and methodological foundations of the formation of the culture of professional activity of future managers in the educational environment of the university]. Sloviansk, 2021. 42 p. [in Ukrainian].
5. Inkluziia v dii: stratehii vprovadzhenia v Ukraini ta sviti: kolektyvna monohrafiia [Inclusion in action: implementation strategies in Ukraine and the world: a collective monograph] O. Hlavatska, N. Horishna, H. Slozanska et al. Ternopil: Yu. V. Osadtsa, 2022. 326 p. [in Ukrainian].
6. Povaliy T. L. Sotsialne partnerstvo ta profesiini komunikatsii v roboti menedzhera sotsiokulturnoi diialnosti: navchalnyi posibnyk [Social partnership and professional communications in the work of a manager of socio-cultural activities: study guide] T. L. Povaliy, O. P. Boyko. Sumy: Sumy State University, 2021. 241 p. [in Ukrainian].
7. Polikhronidi A. H. Spetsyfika profesiinoi diialnosti vchytelia muzyky v umovakh inkluzyvnoi osvity. *Molod i rynek* [The specificity of the professional activity of a music teacher in the conditions of inclusive education. *Youth and the market*]. Drohobych, 2016. № 8 (139). P. 111–114 [in Ukrainian].
8. Polikhronidi A. H. Zmistovi ta protsesualni skladovi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology* [Content and procedural components of training future music teachers for professional activity in the conditions of inclusive education. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*] Odesa, 2020. VIII (94), Issue : 236. P. 60–64 [in Ukrainian].
9. Polikhronidi A. H. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity [Preparation of future music teachers for professional activities in the conditions of inclusive education], Odesa, 2021, 26 [in Ukrainian].
10. Polikhronidi A. H. Stvorennia inkluzyvnoho osvithnoho seredovyshcha v suchasnykh navchalnykh zakladakh [Creating an inclusive educational environment in modern educational institutions. *Science and education*]. Odesa, 2016. № 6. P. 82–85. [in Ukrainian].
11. Costa-Giomi, E. (2012). Music education for cultural diversity: A framework for research and practice. *International Journal of Music Education*, 30(4), 312–323.
12. Ntseme, G. N. (2019). Music education for social justice in South Africa: A narrative inquiry of teachers' practices. *British Journal of Music Education*, 36(1), 51–65.

13. Park, E. (2017). Music teacher education for cultural diversity in South Korea. *British Journal of Music Education*, 34(2), 221–233.
14. Smith, G. D. (2014). *Music as social life: The politics of participation*. Ashgate Publishing, Ltd.
15. Woodward, S. (2017). Decolonizing music education: Colonial legacies, resistance and (re) invention. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 16(3), 36–60.